

tionsændring. Den sidste kreaturtælling viser da også, at det ikke er sket i større omfang. Man kan tilpasse produktion og bedrift efter de lange bølger i prisbevægelsen under hensyntagen til ejendomsstørrelse, jordbundsforhold og egne evner — sådan som det er forsøgt skildret i dette foredrag, men man skal være forsigtig med at følge den krappe sø.

Set på længere sigt er det min opfattelse, at husdyrproduktionen ligger bedst for det overvejende flertal af danske landmænd. Overalt i verden vender man sig i denne tid til en vis grad fra kørerne, men det kan som regel bedst betale sig at gå *mod* strømmen. Kvægholdet er ikke så ringe endda, hvis evner og kræfter lægges i for en rationalisering også på dette område, så vi stadig kan producere bedst og billigst. Slap vi kørerne, ville vi ganske vist slippe for meget besvær og mange ærgrelser, men vi ville også miste talrige sunde glæder, som hidtil har været en væsentlig del af en landmands tilværelse.

Dansk landbrug, specielt i Nordslesvig, set udefra.

Det kan undertiden være ganske interessant og tillige lærerigt at høre lidt om, hvordan danske forhold — og ikke mindst dansk landbrug — opfattes og bedømmes af folk, der ser det udefra. Og det gælder ikke mindst, når der ses på det med kritiske blikke.

Vi er tilbøjelige til at tage mange forhold som en selvfølge, vel oftest fordi vi forsømmer en overvejelse af, om et eller andet kunne være anderledes — og bedre. Ikke sjældent kan der hentes gode tips fra beretninger om udlændinges besøg i Danmark, og vel især, når de tillige indeholder kritik. Men det hænder også, at der peges på ting, der berømmes, og som vi også kan tage ved lære af. Man kan blive gjort opmærksom på værdier, som vi selv er tilbøjelige til at agte for ringe.

Der tænkes i denne forbindelse på værdien af den enkelte

landmands evne til at tænke og handle selvstændigt på grundlag af egne overvejelser og ud fra egne specielle forudsætninger, baseret på en omfattende viden om den større sammenhæng.

Netop dette forholds store betydning træder stærkt frem i en rapport, som den slesvig-holstenske landbrugsminister *Wittenburg*, Kiel, har afgivet om en rejse til Danmark, specielt Nordslesvig, for at studere landbrugsmæssige forhold i de danske grænseområder. Man får en bekræftelse på rigtigheden af nogle udtalelser, som forstander *L. Lauridsen*, Graasten, fremsatte i et foredrag i Landhusholdningsselskabet, refereret her i tidsskriftet side 221, hvor han fremhæver, at det ikke er rammen om et landbrug, der er det vigtigste. Det er derimod manden, der udfylder den, det kommer an på.

Denne udtalelse bygger på en kommentar i den jyske regnskabsberetning, hvori det hedder: »Brugerne med de bedste resultater har brugt hjernen mere og hånden mindre end brugerne i den dårligste trediedel«. Og forstander *Lauridsen* føjer til, at der er millioner at tjene for dem, der magter planlægningens og rationaliseringens svære kunst.

Minister *Wittenburg* har fundet, at de landmænd, han besøgte her i Danmark, netop lagde stor vægt på at lære sig denne vanskelige kunst — måske i modsætning til, hvad der er almindeligt i lande, hvor problemerne fortrinsvis løses på højere steder. Og han erkender, at de er nået langt på dette område. Er ikke netop dette for os en bekræftelse på, at det er i kraft af disse særlige vilkår, Danmarks landbrug skal kunne hævde og forbedre sin standard i konkurrencen med andre landes landbrug? Sikkert! Og derfor må undervisningens og uddannelsens søgelys ikke mindst rettes mod driftsplanlægningens vanskelige kunst.

I rapporten bemærker landbrugsminister *Wittenburg*, at han bevidst og konsekvent har undgået at røre ved det udenrigspolitiske, og det har han overholdt. Dog er der en del almindelige oplysninger om forholdene i Nordslesvig, som vi i det store og hele har udeladt i nedenstående gengivelse af rapporten, fordi de skønnes at være danske læsere bekendte i for-

vejen. De medtages kun, når de nødvendigvis må ses i sammenhæng med det landbrugsfaglige.

Rejsen blev foretaget i dagene 19.—21. marts 1951, og der besøgte omkring en halv snes større og mindre landbrug, et andelsmejeri, en tyrestation og en landbrugsskole m. v. Turen lededes af konsulent *Rasmussen*, Aabenraa.

Det hedder i rapporten bl. a.:

De 4 nordkredse af hjemmetyske landmænd sluttede sig kort efter 1920 sammen i en fællesforening for de tyske lokale landboforeninger i Nordslesvig, og den gennemfører under ledelse af den tyske landbrugskandidat *P. Rasmussen*, Aabenraa, bistået af 2 andre tyske konsulenter, en intensiv erhvervs- og driftsvejledning inden for medlemskredsen. Fællesforeningen er tilsluttet de samvirkende danske landboforeninger og får til sine 3 konsulenter det samme tilskud fra den danske stat som de tilsvarende danske foreninger. De tyske landmænd i Nordslesvig har i de 30 år siden adskillelsen fra det tyske statsforbund fuldkomment måttet tilpasse sig de danske forhold erhvervsmæssigt. Jeg har haft lejlighed til på en 3 dages rundrejse at danne mig et billede af denne del af dansk landbrugs struktur. En sammenligning med vore forhold (de tyske) er i flere henseender ansporende og lærerig.

Da jeg ikke rejste til Danmark som politiker, men derimod ønskede at danne mig et objektivt billede af de landbrugsmæssige forhold, har jeg lige så vel opsøgt danske som tyske virksomheder og landbrugsbedrifter. Jeg er hos tyskere som hos danskere uden undtagelse blevet modtaget med den samme forbilledlige gæstfrihed, ja, nærmest hjertelighed. De fremragende veje, også de velholdte kommuneveje, det tiltalende landsbybillede, den hensigtsmæssige byggemåde, det kultiverede husvæsen og familieliv, også på småbrugene — det giver alt sammen indtryk af velstand og ligestilling i Danmark. Man bemærker, at landet spares for den anden verdenskrig og dens erhvervsmæssige følger.

Bondetypen i Nordslesvig besidder misundelsesværdige egenskaber. Det må tilgives mig, hvis jeg skulle være blevet ført til landbrugsbedrifter, der ligger over gennemsnittet, men alligevel kan der ikke være nogen tvivl om, at gennemsnitsniveauet for overblik, udsyn, foretagsomhed og fællesskabsfølelse var overraskende højt. Jeg fandt i hvert eneste bondehjem et eller flere danske fremragende landbrugstidsskrifter. Gang på gang blev jeg overrasket over den selvfølgelighed, hvormed den jævne landmand kunne samtale om markeds- og prisforhold, ikke blot i Danmark og det tilgrænsende Tyskland, men også i U. S. A., Canada o. s. v.

Rentabiliteten i den danske flæskeproduktion befandt sig på det tidspunkt i en vis overgangskrise. Det var for mig interessant at iagttage den reaktion, som dette forhold fremkaldte hos de forskellige landmænd. Den mere forsigtige storlandmand erklærede at ville forholde sig afventende. Han lod over halvdelen af sin meget store svinestald stå som. En anden landmand sagde til mig: »For tiden er der ikke noget at tjene på svinene. Men om nogle få måneder vil England være rede til at aftage væsentlig flere baconsvin fra Danmark, fordi Canada indskrænker produktionen og leverancerne til England. Jeg benytter så den mellemliggende periode til at modernisere min svinestald. Imidlertid har jeg lagt søer til, og om nogle måneder er min stald igen fuld.«

En tredje landmand forklarede mig det således: »Hidtil har jeg kunnet sælge alle mine pattegrise for 100 kr. stykket, og derved er der tjent mere end ved fedning. Inden længe får jeg måske kun 70 kr., og fra den dag bliver der ikke solgt flere pattegrise. De bliver alle indsat til fedning.« Og så fulgte den samme begrundelse med Canada som foran nævnt.

Den samme landmand havde i hjørnet af stien en infrarød lampe for hver so med smågrise. Den afgav 25 ° varme. Han giver også smågrisene jernvitriol og citronsyre hver dag lige fra fødslen for at give dem modstandskraft. Hans teori om, at smågrise behøver jern og varme, synes at bekræfte sig. Det var en oplevelse at se hans svinestald med mere end 40 søer i en bedrift på 58 ha.

Om andelsbevægelsen i Nordslesvig hedder det, at tyske og danske landmænd står sammen. I landbrugsmæssige spørgsmål findes ingen nationale forskelle. Ministeren havde besøgt et hypermoderne andelsmejeri nord for Haderslev. Det overvejende flertal af medlemmerne er danske, men det hører absolut ikke til sjældenhederne, at der bliver indvalgt tyskere i ledelsen. Mejeriet oprettedes for få år siden ved sammenlægning af 3 mindre mejerier. Efter at man havde erkendt, at disse småmejerier ikke længere var tidssvarende og stod overfor at skulle afholde store fornyelsesomkostninger, fandt andelshaverne i de tre mejerier hurtigt frem til en beslutning om at bygge et nyt mejeri til en årlig mælkemængde på 5 mill. kg og tillige indrette et moderne osteri.

Man begyndte straks at samle kapital sammen til nybygningen ved fradrag i mælkepengene. Efter to års forløb havde man tilvejebragt en trediedel af byggesummen. Og så tog man fat på byggeriet. Den yderligere nødvendige kapital blev stillet til rådighed af andels-kreditinstituter mod 4—4½ pct. rente. I løbet af højst 10 år skal mejeriet være gældfrit.

Mit spørgsmål om man havde kunnet gennemføre en beslutning af så stor økonomisk rækkevidde uden modstand, bevirkede, at

man så helt uforstående på mig. Det er nemlig til at påvise regnskabsmæssigt, at beslutningen var økonomisk fordelagtig, og så var der ingen grund til tøven.

Da jeg fortalte, hvilke vanskeligheder det havde medført for os i Slesvig-Holsten at skulle gennemføre aktietegningen til en sukkerfabrik, fandt jeg kun ringe forståelse trods henvisning til vore nuværende kapitalvanskeligheder. Beredvilligheden til at indordne sig under en som rigtig erkendt ide og til at påtage sig forpligtelser i forbindelse med etableringen er overraskende højt udviklet. Uden en sådan frivillig indordnen ville den danske andelsbevægelse aldrig have nået sit høje stade.

Efter en omtale af svineslagterierne, mælkeproduktionen og kvægracerne giver landbrugsminister *Wittenburg* en lidt forskønnet fremstilling af fodringsspørgsmålet, idet han nævner, at fodringen i kostalden i Danmark har udviklet sig til en sand kunst. Selv den jævne landmand har et indgående kendskab til fodringstabellernes principper. Individuel fodring efter ydelse gennemføres almindeligt, og det tilskriver jeg ikke mindst den måde, der undervises på i de danske landbrugsskoler, afvigende fra de principper, vi bruger i Tyskland. Man beskæftiger sig i Danmark mindre med den grundlæggende fodringsteori, men giver bestemte standardretningslinier, som er opbygget på erfaringer fra de værdifulde danske forsøgsstationer og systematisk indprentet eleverne.

Efter en kort redegørelse for hesteavlens i Nordslesvig behandles *udstykningsspørgsmålet*. Bosætningsproblemet føres siden 1920 frem i Nordslesvig med stor intensitet. Man lægger ikke skjul på, at jordreformen i Nordslesvig ved siden af den drifts- og erhvervsøkonomiske tillige tjener en vigtig national opgave.

Når man, som jeg har gjort det, tager tværs over landet fra Østersøen til Nordsøen i en afstand af 10—15 km nord for den nuværende grænse og til sammenligning befarer strækningen fra Flensborg til Nibøl ca. 10 km syd for grænsen, så er forskellen overordentlig påfaldende. Det vidtstrakte Geestområde nord for grænsen var endnu for 25 år siden lige så tyndt befolket, som der endnu i dag er hos os.

Danmark har med stor bekostning først bragt vandforsyningsforholdene i orden i dette grænseområde. Derpå er man bevidst gået over til udstykning af gårdene. De yderste marker blev taget fra hovedgården. Gennem en storstilet udskiftning har man uden for landsbyerne oprettet enkeltgårde på de udskilte arealer. Man forsikrede mig, at den formindskede stamgård i kraft af større driftsintensitet i dag har en større produktion end tidligere inden udstykningen, og at de i 20'erne og 30'erne oprettede nybyggergårde også har udviklet sig på fremragende måde i mellemtiden.

På de tidligere store græsarealer i grænsezone er der i dag, efter at vandforholdene var ordnet, oprettet udmærkede udstykningskolonier. Jeg havde lejlighed til indgående at se en sådan nybyggerkoloni, Bjørndrup. I løbet af 20 år er der oprettet 36 husmandsbrug i størrelsen 10—12 ha. Dengang var byggeomkostningerne relativt små. Den årlige renteudgift i en sådan bedrift andrager kun ca. 900 kr. De årlige skatter og afgifter beløber sig til omkring 1200 kr. Brugerne har i mellemtiden for egne midler opført en ekstra lade.

Et sådant husmandssted, hvortil der til de 11½ ha var forpagtet ca. 2 ha græsning, havde nu 8 fremragende malkekøer i stalden, 8—10 stkr. ungkvæg, 2 heste og 4 grisesøer. Der leveredes herfra årligt 30—40 slagterisvin og solgtes tillige smågrise. Desuden havde husmanden et godt hønseri, og han var absolut godt økonomisk stillet.

Boligen var et sandt »smykkeskrin« med 2 pæne, vel udstyrede stuer, et skinnende rent køkken og et forbilledligt badeværelse. Hele nybyggerkolonien er i dag et af danskhedens støttepunkter, medens tidligere netop dette grænsestrøg overvejende var på tyske hænder. Som ansvarlig minister for den slesvig-holstenske landbo-reform har den konsekvens, hvormed vort nabofolk folkeligt sikrer sin grænse, manet mig stærkt til eftertanke.

Foranstaltninger til beskyttelse mod blæsten i de vestlige områder bliver fremmet af danske plantningsforeninger med stor intensitet og synligt resultat. Mine ledsagere forsikrede mig, at landet fuldkomment har skiftet udseende i de sidste 20 år. I Skærbæk på Vestkysten så jeg en mindst 30 ha stor planteskole, i hvilken træer og buske drives frem. På hver mark vokser lukkede læplantninger af fyr fra ½—1 ha størrelse. Beplantninger på grøftvolde, tjørnehække langs grøfterne, 2 rækker træer langs talrige veje giver i dag landskabet sit særpræg. Planterne sælges billigt, og ved specielle arbejdshold fra Hedeselskabet bliver de næsten gratis plantet.

I rapporten er der tillige en kort omtale af *inddæmningsarbejdet på Rømø*, hvorefter der følger en beskrivelse af et besøg på Ladelund landbrugsskole og Askov forsøgsstation samt tyrestationen i Hjordkær og en frugtplantage ved Sønderborg.

Ret udførligt berettes om *flugten fra landet*, der i Nordslesvig skulle være om muligt endnu værre end syd for grænsen. Videre hedder det, at de tyske landmænd i Nordslesvig fortalte, at deres danske kolleger i stigende tal fik velkommen arbejdshjælp af unge mennesker fra dansksindede kredse i Sydslesvig. Jeg ville hilse det hjerteligt, siger landbrugsminister Wittenburg, hvis de tyske landmænd i Nordslesvig kunne få bøndersønner fra Slesvig-

Holsten derop som medhjælpere i et halvt eller helt år. Vore bøndersønner ville ikke alene her kunne afhjælpe en mangel på arbejdskraft, men også kunne vende beriget tilbage med nye impulser og erfaringer til den hjemlige bedrift. Jeg kan ikke tro, at det kan være den danske regerings hensigt at gøre forskel og nægte vore tyske unge indrejse- og opholdstilladelse. Det er mig bekendt, at danske landmænd i tidligere tider også gerne sendte deres sønner nogle måneder til holstenske og midttyske special-landbrug for at fuldstændiggøre deres uddannelse. En sådan udveksling skulle ikke følge nationale, men erhvervsmæssige retningslinier.

I nogle afsluttende bemærkninger fastslår minister *Wittenburg*, at det dybeste og blivende indtryk af hans korte Danmarks-rejse var mødet med dygtige og værdifulde mennesketyper. Alle de landmænd, jeg besøgte, hævdede konsekvent det princip, at man selv under vanskelige forhold på verdensmarkedet absolut ville kunne bevare sin eksistens som landmand, når blot foretagsomhed parredes med nøgtern regnekunst og frisk beslutsomhed. At råbe på staten var der ingen fornuft i. Man måtte hjælpe sig selv, man måtte have mod til at investere meget, hvis man ville have meget ud af bedriften.

Landbrug, der drives ekstensivt i Danmark, kan ikke eksistere. Dyr, der skal yde noget, må fodres tilsvarende stærkt. Det samme gælder også jorden. En landmand kan heller ikke leve helt for sig selv, men må på talrige områder arbejde sammen med andre på andelsbasis. Man er absolut også indstillet på at indskyde store beløb i fællesforetagender på langt sigt, når man har erkendt det nyttige i ideen.

C. A. K.